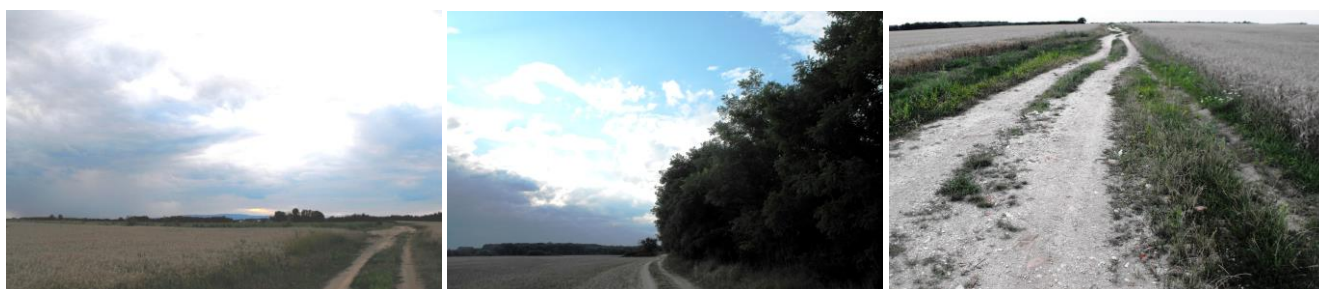

MÚLTIDÉZŐ

X I . É V F O L Y A M , 2 0 2 2 . I I I . S Z Á M

A Múltidéző mostani számát egy természeti képpel kezdjük. Ha kimegyünk a határra és Nyugatnak tekintünk, a Kőszegi hegy hosszan elnyúló sziluettjét látjuk. Ugyanezt látta elmúlt évtizedekben, évszázadokban minden itteni felmenőnk, őszünk. Azonban a Koltai erdőnél, a Kiséren túl, illetve az egykori Császt, vagy Lesvár környékén feltűnik a Kőszegi hegy mögött az Alpok havas csúcsa, a Semmering. Így tehát az, hogy mit látunk, valójában nézőpont kérdése. Ez a felismerés a történelemre is átvihető, településünkére is. Ebben a számban ezt tesszük.

1-3. kép – Középkori utak a falu határában

A kiadatlan, 344 oldalas helytörténet adattárban ezt olvassuk: „1488-ban Polányi János alispán, 100 aranyforint kölcsönt vett fel a szalónaki vár birtokosától, báró Baumkircher Györgytől, s ellenértékként Császtot és Szécsenyét jelölte meg. (Ebben az időben a Polányi család volt még Sorkikápolna is. Az itteni taródházi kastély mellett lévő elhagyott temetőben ma is látható egy Polányi címeres sírkő.) Baumkircher András (*1420 Vipava -1471. 04. 23.), német lovag, III. Frigyes császár és Cillei Urlik alvezérének, 1446-tól megszerezte Városszalónakot és Császárvárat. 1459-ben Mátyás királlyal szemben III. Frigyes német-római császár oldalán harcolt, majd Mátyás király oldalára állt, aki pozsonyi várispánnak nevezte ki. Hűtlenségéért III. Frigyes elfogatta, és bírósági ítélet nélkül 1471-ben, Grazban lefejeztette. Baumkircher András fia volt Baumkircher György és Baumkircher Vilmos. Polányi János a kölcsönt időre nem tudta visszafizetni, így a két községet, báró Baumkircher György elfoglalta. Polányi János hiába tiltakozott a vasvári káptalan előtt, Császt és Szécseny a középkor végéig a Baumkircher családé maradt. (Baumkircher Vilmos, II. Ulászló király főkincstárnoka volt, birtokai mellé, ekkor szerezte meg Rohoncot. A Polányiak pert indítottak birtokaik visszaszerzésért, ami több mint két évszázadig tartott, 1591-ben, Polányi János dédunokája, Polányi Farkas pereskedett a család birtokaiért. A Baumkircher család Fladnyzer Vid halálával a XVI. század elején kihalt.)”(26)

4-6. kép – A Berek és Kastélyalja Szécsenyben

Polányi János 1486-88 között Vasvármegye alispánja volt, felesége Haraszi Tapán Apollónia révén 1474-ben örökölte meg Szécsenyét és Császtot. (A Polányi család a Hemann nemzetségből származott, Polányi Gáspár 1438-ban Sárovár várkapitánya, Polányi Tamás 1462-ben Vasvármegye alispánja volt. A források a Baumkircher családnévet sokszor Paumkircher-nek is írják.) 1495-ben a Baumkircher családtól Szécsenyét és Császtot Váti János szerezte meg, aki ebben az évben utód nélkül meg is halt. (A Baumkircher család birtokai az Erdődy családra szálltak, ebből a családból származott Bakócz Tamás /*1442-1521/ esztergomi érsek. A Váti család a Zarka család egyik ága, a Zarka család birtokolta ebben az időben a szomszédos Pecölt.)

7. A Gyöngyös patak, egy régi fahíd megmaradt gerendáival az ó-kastélynál; 8-9. kép - A Gyöngyös patak Szécsényben

Itt térünk át először a Széchenyi család genealógiájára, amit Bártfai Szabó László dolgozott fel alapos, 824 oldalas művében (A Sárvári Felsővidéki Széchenyi család története - 1911 Bp.) Ebben olvashatjuk: „A levéltárt hosszú évtizedeken át Sopronban őrizték, bajos volt az iratokhoz hozzáférni, amelyek többszörös viszontagságon esvén át épp a leszármazásra, a család korábbi történetére nézve alig tartalmaznak valamit. Azon írók tehát, kik a kérdést bolygatták, kevés eredményt tudtak felmutatni, többnyire egymást ismételték. Az első író, ki a Széchenyiekről rövid életrajzi vázlatok alapján megemlékezett, Lehoczky András volt, 1798-ban megjelent Stemmatographiájában a többi nemes család között a Széchenyieknek is szentel néhány sort, a család első ősének Mihály veszprémi kapitányt, Márton atyját tartja a család grófi oklevele, illetőleg annak Istvánffy munkájára való hivatkozás alapján. Széchenyi György és Pál érsekekről csak néhány sorban közöl kevés adatot, amelyek végén szó szerint közli III. Ferdinánd 1651. augusztus 31-én és szeptember 18-án Széchenyi György érsekhez intézett levelét, melyekben a király megköszöni a szentgróti, pápai és veszprémi katonáknak adott segítséget.” (9)

10. A Széchenyi család 1629-es címre; 11. kép - A Széchenyi család 1687-es címre; 12. kép - Az enyingi Török család címre; 13. kép - Török Ferenc édesanyja, Pemmflinger Katalin

„Fényes Elek azon állításával szemben, hogy a család Sopron megyébe való, Podhraczký József (a Széchenyi család) nemzetségrendjét Nógrád megyében keresi. (Új Magyar Múzeum VII., 1857-ik évfolyamának I. kötetében 22-45)” (10) „Nagy Iván munkája, mely 1863-ban Magyarország nemes családjairól megjelent, a Széchenyiekre nézve sok új adatot tartalmazott...Ő már három különböző Széchenyi családot ismer ott: az egyik volt a XV. században fiúágon kihalt ág (Kacsics nemzetségbeli), a második a XVI. század elejétől a XVII. század közepéig élt ugyancsak Nógrád megyében, nemes és birtokos volt, sőt utódai szerint most is élhetnek, de ez nevét inkább Szécsényke faluról, mint Szécsény várától vette, néha Széchenyieknek, Szécsénykeieknek, máskor Szécsényi Szécsényieknek nevezik őket, végül a harmadik a grófi család, mely szerinte amazokkal nemzedékileg nem függ össze. A grófi család vagyonának és tekintélyének megalapozója György érsek, 1592-ben Nógrád megyében született. Nagy Iván volt az első, ki a köznemesi és grófi oklevél közti ellentmondást észrevette. A Széchenyi Györgynek bécsi kispap korában adott s 1629. november 26-án kelt köznemesi oklevél ugyanis jobbágyorsból emeli fel a kérvényezőt, kik nem nemesi család sarjadékai, az 1697. március 30-án kiadott grófi oklevél ellenben kiemeli a család régi származását, ősei közül megnevezi a XVI. század derekán élt Mihály veszprémi kapitányt...A Magyar Heraldikai és Genealógia Társaság kiadásában 1888-ban megjelent Zsebkönyv I. sorozatának I.kötete, mely a hazai főrangú családokról szól, azt mondja a Széchenyiekről, hogy régi család, melynek leszármazása még tisztázva nincs, családfája szakadatlan rendben Mihály várparancsnoktól kezdve mutatható ki.” (11)

14. Kép - Széchényi Mihály pecsétje 1566; 15. kép - Szécsényi György esztergomi érsek pecsétje; 16. kép - Széchényi Pál veszprémi püspök pecsétje; 17. kép - Széchényi Pál veszprémi püspök gyűrűs pecsétje

„Úgy terjedelmre, mint tartalomra nézve a megelőzőknél többen ír a Széchényiek korai történetéről Fraknói Vilmos, mintegy bevezetés gyanánt Széchényi Ferenc életrajzához. Közli a nemesi oklevél fénynyomatú hasonmását, ennek és a grófi oklevélnek képeit, bővebben foglalkozik Széchényi György és Pál érsekek életével, a családi vagyoni viszonyaival. A leszármazásra nézve teljesen Nagy Iván véleményét osztja. A grófi oklevél kitétele a mű szerzője szerint alaptalan, Mihály nem fogadható el a család ősenek, az érsek atyja, Széchényi Márton nem volt nemes ember, nem is Széchényinek, hanem Szabónak hívták.” (13)

18. kép - Nádasy Ferenc, 19. kép - Széchényi György pécsi püspök 1645; 20. kép - Széchényi György veszprémi püspök 1666; 21. kép - Széchényi György kalocsai érsek 1667

„A család múltjáról szóló irodalomnak, mint látjuk, közös vonása az, hogy kevés adattal rendelkezik, s hogy a kérdést magát önálló kutatás tárgyává még senki nem tette... Két úton halad az írók felfogása: az egyik csoport teljesen hitelt ad az 1629-ik évi oklevél szövegének, a másik a családot jobbágy sorból nemesítettnek tartja, viszont mások inkább sejtelemből, mint indokolt vélemény alapján azt tartják, hogy az 1697-ök évi grófi oklevélnek van igaza, a család már a XVII. századot megelőző időben is nemesi jogokkal élt, nem hiszik el, hogy a család mintegy varázsütésre emelkedett ki az ismeretlenség homályából.” (13) „Az oklevél kiadása után Széchényiek észrevették a hibát, segíteni azonban nem igen tudtak rajta, mert oklevelük szerfölött volt a levelesládában. A grófi oklevél kiadásakor mindamellett bizonyíték hiányában bemutatták a kancellárián Istvánffy munkáját is, amelyet az illetékes hatóság hiteles forrásnak tartván, belevette az oklevél szövegébe, hogy a család az ősök hosszú sorával ékeskedik, kik közül Széchényi Mihályt külön is megemlíti.” (14)

Később az érvelések közt olvassuk: „Bizonyos, hogy Széchényi György érsek atyja közeli rokonságban volt a Budán élő Széchényiekkel, akik Bakócz Tamás házában laktak, másként nem tudjuk megmagyarázni, hogy az érsek anyja 1625 körül özvegygé lévén, egy ideig miért keresett Budán menedéket. Ebből következik, hogy György érsek ősei Széchényi Benedek fianinak egyike volt.” Erre a következtetésre mindent lehet mondani, csak egyet nem, hogy meggyőző. Egy dolog vehető ki csupán, hogy az esztergomi érsek halála után több mint száz évvel, a budai házában élt egy Széchényi özvegy. (Itt csak azt szeretnénk felvetni, hogy Bakócz Tamás házában miért nem élhettek akkor a Baumkircher család birtokáról, pl. a Vasvármegyei Szécsenyből elszármazottak?)

Majd a szerző így folytatja bizonyítását: „Mivel pedig a Széchényi család 1697-ik évi grófi oklevele, amely abban az időben kelt, amikor a család hagyománya még élénk volt, egyéb bizonyíték hiányában Istvánffyra hivatkozva a család ősenek nevezi Széchényi Mihályt, őt Márton atyjának bízvást elfogadhatjuk... A Széchényi Mihály életének felderítésére vonatkozó

kutatások azt mutatják, hogy nem az a homályba burkolt alak, kit csak Istvánffy munkája nyomán ismerünk. Körülbelül 1530 táján született. Mint nemes ifjú, a szülői házból kikerülve, nem kisebb emberek, mint Nádasdy Tamás nádornak házába jutott. Ügyessége és vitézsége ráterelték a nádor figyelmét, ki több fontos ügy elvégzésével megbízta. 1566 nyarán például arról értesíti Nádasdyt, hogy Kanizsát megjárta. Megtette az előkészületeket Sárvárott szükséges építkezésekre, és arra kéri urát, mielőbb küldje el a pallért, hogy a munkába belefoghassanak. Két évre rá a nádor katonáinak egy részével megtámad egy rabló török csapatot, közülük 25-öt megölnek, s többet foglyul ejtenek. 1560. február 14-én arra kéri Nádasdyt, hogy személyesen is előadott kérését hallgassa meg... Valószínűleg 1565 végéig maradt a nádor szolgálatában, mert a következő évben már Pápán találjuk. 1565 tavaszán Hayden Károly mustramester megjárta a végvárat. Megfordult Pápán is. Április 19-én jelentette a haditanácsnak, hogy Pápán 300 lovas katonát és 300 darabont talált, ezekhez járult Török Ferenc főkapitány 200 lovasa. Felszerelésük nem a kívánatos, fegyelmezettségük se kellő, amit az is előmozdít, hogy Tahy Ferenc 15, Batthyány pedig 20 lovast tart el a várórség terhére... Az újonnan kinevezett alkaptány Széchényi Mihály volt. Pápai kapitánykodásáról alig tudunk valamit. A hadi levéltár szűkszavú iktatókönyveiből kitűnik, hogy 1566 júniusának elején több felszerelést kért katonáinak, magának zsoldfelemelést. Június 24-én pedig aziránt tesz a haditanácsnak előterjesztést, hogy Souches 50 lovat bocsásson rendelkezésére. Három héttel később Széchényit már Veszprémben találjuk... Veszprém ügyét Széchényi mások gondjaiba is ajánlotta. Batthyány Ferenc 1566. augusztus 26-án Németújvárból írt levelében arra kéri a királyt, miután a vár nagyobb véráldozat nélkül visszakerült hatalmába, gondoskodjék megerősítéséről és fenntartásáról... A Veszprémre vonatkozó tárgyalások szeptember közepén értek véget. Szeptember 4-én a haditanács az udvari kamaránál tudakozódott Széchényi fizetését illetően... Széchényi Mihállyal 1571 nyarán találkozunk utoljára.”(86-89) „Széchényi Márton 1560-70 körül született a Dunántúlon, mert atyja akkortájt már Nádasdy környezetéhez tartozott. Születési idejét azért tesszük inkább a század hatvanas éveire, mert fel kell tennünk, hogy 1592-ben, amikor György fia, a későbbi érsek született, harminc év körül volt.”(91) „Tudjuk azt is, hogy a Széchényi Györgynek adott 1629-ik évi címeres levél is megemlíti, hogy atyjának Szabó mellékneve volt.” (102)

22. kép - Széchényi György esztergomi érsek; 23. kép - Széchényi György esztergomi érsek 1681; 24. kép - Széchényi György esztergomi érsek 1693; 25. kép - Széchényi Pál kalocsai érsek

A szerző ugyan korábban maga írta le könyvében, amikor Szécsény nevű települések okleveleit ismerteti, hogy „1544-ben a pozsonyi országgyűlés engedélyével Martonfalvy Imre Kápolnay Ferencné Szécsény faluját és Császt pusztáját, Baký Pál örököseinek Acsád és Köveskút birtokait Vas megyében Pápa várához csatolta”(18), de meg sem fordul a fejében az a legkézenfekvőbb lehetőség, hogy a fent említett Széchényi Márton esetleg a Török Ferenc birtokolta Vasvármegyei Szécsényből származott, és talán Szabó vezetéknevvel rendelkezett, vagy ez volt felmenőinek a foglalkozása. (Szécsényt és Császtot enyingi Török Bálint 1541-es fogságba esése után foglalta el ellenlábasa, Kápolnay Ferenc.)

1549-től Szécsény egyre fontosabbá vált Török Ferenc számára, mivel Pápa körül állandósultak a török támadások. 1550-ben Konstantinápolyi fogságában elhunyt atyja, Török Bálint, rá két évre özvegye is, Pemmflinger Katalin. Török Ferenc 1554-ben kezdi meg a szécsényi középkori vízivár helyén egy erődített udvarház megépítését. Sárvárról hívja el Nádasdy Tamás építőmestereit (Petro Spatio és Petro Plenio olasz kőműveseket) az építkezéshez. (Nádasdy Tamás és Török Ferenc tehát ilyen baráti viszonyban volt egymással.) 1555-től Martonfalvy Imre, a Török család familiárisa vezeti az építkezéseket. 1557-ben Török Ferenc az kérte Nádasdy Tamástól, hogy engedje el neki a vármegyei kötelezettségét (fogatállítást), mivel a szécsényi építkezések költségesek számára. 1562-ben elhunyt Török János, Török Ferenc fivére, így ő lett az enyingi Török család legfőbb méltósága. 1567-ben I. Miksa király Dunántúli főkapitánynak nevezte ki Török Ferencet, haláláig, 1571-ig töltötte be ezt a posztot. Településünk történetének ez a két évtizedét csak azért részleteztük itt, hogy felvessük annak lehetőségét, hogy Török Ferenc egy szécsényi jobbágyát, (akit Mihálynak hívtak és talán Szabó volt a vezetékneve, vagy foglalkozása eredetileg), nyugodtan beajánlhatta Nádasdy Tamáshoz katonának. Majd, miután szécsényi birtokáról jól ismerhette, magához kérethette a pápai várhoz kapitánynak. (A pápai vár uradalmi közé tartozott ezidőtájt Szécsény.)

26-27. kép – Az enyingi Török család szécsenyi udvarházának alapjai kutatóárkokban az ó-kastély felújításakor; 28. kép – Rézkehely töredék a Gyöngyös oldalági kiszáradt medréből az új-kastélynál

Végezetül idézzünk el egy kicsit a Széchenyi család Sárvár felsővidéki előnevénél, habár ez már csak amolyan gondolatjáték, hisz itt sokkal egzaktabb tényekkel állunk szemben, mint a genealógiában. Ez a birtoktest a Széchenyi családhoz közvetve, a kincstáron keresztül került Nádasdy Ferenc hűtlensége után, birtokfosztása következtében. A Sárvári vár és a hozzátartozó Alsó és Felsővidék „Lipót király 1677. június 8-án Laxenburgban kiadott oklevele szerint megfontolván a Draskovich család érdemeit, főleg Drakovich Miklós gróf, királyi főajtónálló szolgálataiért” (Id. m. 446) lett adományozva a Draskovich családnak, majd a Széchenyi családhoz került.

29. kép - Peter Schenk térképe 1717; 30. kép - Johann Baptist Homann térképe 1718; 31. kép - Osztrák katonai térkép fedele 1782-5

Itt kell megemlíteni, hogy Szécseny a középkor során egy ideig a sárvári vár uradalmi közé tartozott. 1386. január 15-én, a vasvári ispán fellebbezésének következtében Mária királynő megbízottjai Zsidóféldéért (Vasvár melletti) cserébe a sárvári királyi várhoz tartozó Császtot (Parva villa Chazth Castri Saruar) és Szécseny (Parca villa Scechen Castri Saruar) jelölték ki a vasvári káptalan számára. (Az adománylevél a két falura 9 egész jobbágytelket, 48 kaput és 2 malomházat említ, az utóbbit úgy tudjuk értelmezni, hogy Császt Gyöngyösmenti, vagy mellékági részén is volt malom, de úgy is, a mileki malomhoz hasonlóan a szécsenyi malom is kétkerekű volt.) Tehát Szécseny egy időben ehhez a Sárvár Alsó és Felsővidékhez tartozott, igaz a Nádasdyak alatt ez az állapot már nem állt fenn.

32. kép - Johan Franz Josef von Reilly térképe 1789; 33. kép - 1790-es térkép; 34. kép - Franz Müller térképe 1792

A Széchenyi család genealógiájában rengeteg tisztázatlan, homályos részlet van még ma is, annyi biztosan állítható, hogy az általánosan elfogadott egy erősen hipotetikus rekonstrukció. Írásunkban a két feltételezett ős, Benedek és Mihály élettörténetét próbáltuk egy más nézőpontból láttatni, megközelíteni, melyek nem a Nógrád megyei Szécsényhez és Szécsényke faluhoz vezetnek, hanem a Dunántúli, Vasvármegyei faluhoz, településünkhöz, ami persze nem kevésbé hipotetikus, mint az eddig ismertek.